CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
MACIEJ SZPUNAR
prezentate la 25 octombrie 2017 [1]

Cauza C-645/16

Conseils et mise en relations (CMR) SARL
împotriva
Demeures terre et tradition SARL

[cerere de decizie preliminară formulată de Cour de cassation (Franța)]

„Trimitere preliminară – Directiva 86/653/CEE – Articolul 17 – Agenți comerciali independenți – Dreptul agentului comercial la indemnizație sau la repararea prejudiciului după expirarea contractului de agenție – Practică națională care exclude dreptul la indemnizație în caz de reziliere a contractului de către comitent în perioada de probă prevăzută în contract”

Introducere

1. Prezenta cerere de decizie preliminară, introdusă de Cour de cassation (Curtea de Casație, Franța), privește interpretarea articolului 17 din Directiva 86/653/CEE a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali independenți [2].

2. Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Conseils et mise en relations (CMR) SARL și Demeures terre et tradition SARL (denumită în continuare „DTT”) în legătură cu o cerere, formulată de CMR, privind plata unei indemnizații compensatorii pentru repararea prejudiciului rezultat din încetarea contractului de agenție comercială încheiat cu DTT.

3. Prezenta cauză privește aplicabilitatea dispozițiilor Directivei 86/653, în special a articolului 17 din aceasta, în situațiile în care părțile la un contract de agenție comercială au prevăzut în acesta o perioadă de probă în cursul căreia contractul a fost reziliat de comitent. Pe lângă problema caracterului licit al stipulării unei perioade de probă având ca efect eliminarea aplicării dispozițiilor Directivei 86/653, în special a articolului 17 din aceasta, în cazul contractelor reglementate în mod normal de această directivă, prezenta cauză va oferi Curții ocazia de a analiza o problemă mai largă, și anume cea a aspectelor contractului de agenție comercială care sunt armonizate în temeiul acestei directive.

1 Limba originală: franceza.

2 JO 1986, L 382, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 176.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

4. Al doilea și al treilea considerent ale Directivei 86/653 au următorul cuprins:

„întrucât diferențele dintre legislațiile interne privind reprezentarea comercială afectează în mod considerabil condițiile de concurență și de derulare a activității respective în cadrul [Uniunii Europene] și dăunează atât protecției agenților comerciali în raporturile cu comitenții lor, cât și siguranței tranzacțiilor comerciale; întrucât, în plus, diferențele respective inhibă în mod substanțial încheierea și derularea contractelor de reprezentanță comercială în care comitentul și agentul comercial sunt stabiliți în state membre diferite;

„întrucât schimbul de mărfuri între statele membre trebuie să aibă loc în condiții similare celor de pe piața unică, iar acest lucru necesită apropierea sistemelor juridice din statele membre în asemenea măsură încât să satisfacă buna funcționare a pieței comune; întrucât, în această privință, regulile referitoare la conflictul dintre legi nu înlătură, în materie de reprezentare comercială, incompatibilitățile sus-menționate și nici nu ar putea să o facă chiar dacă ar fi uniformizate și, prin urmare, armonizarea propusă este necesară făcând abstracție de existența regulilor respective”.

5. Articolul 1 alineatele (1) și (2) din această directivă prevede:

„(1) Armonizarea măsurilor prevăzute în prezenta directivă se aplică actelor cu putere de lege și actelor administrative din statele membre, care reglementează relațiile dintre agenții comerciali și comitenții lor.

(2) În sensul prezentei directive, «agentul comercial» reprezintă intermediarul care desfășoară o activitate independentă și care este în permanență autorizat să negocieze vânzarea sau cumpărarea produselor în numele altei persoane, denumită în continuare «comitent», sau să negocieze și să încheie astfel de tranzacții pentru și în numele comitentului în cauză.”

6. Articolele 13-20 din Directiva 86/653 figurează în capitolul IV al acesteia, intitulat „Încheierea și rezilierea contractului de agenție”. Articolul 14 din directiva menționată are următorul cuprins:

„Contractul de agenție pentru o perioadă fixă care continuă să fie derulat de ambele părți după expirarea perioadei respective este considerat contract de agenție pe o perioadă nedeterminată.”

7. Articolul 15 alineatele (1) și (2) din Directiva 86/653 prevede:

„(1) Contractul de agenție încheiat pe o perioadă nedeterminată poate fi reziliat de oricare dintre părți prin înștiințare.

(2) Perioada de înștiințare este de o lună pentru primul an al derulării contractului, de două luni pentru cel de-al doilea an început și de trei luni pentru cel de-al treilea an început și pentru anii următori. Părțile nu pot conveni perioade de înștiințare mai scurte.”

8. Articolul 17 alineatele (1)-(3) din această directivă prevede:

„(1) Statele membre adoptă măsurile necesare pentru a asigura agentului comercial, după expirarea contractului de agenție, o indemnizație potrivit alineatului (2) sau repararea prejudiciului potrivit alineatului (3).

(2)

(a) Agentul comercial are dreptul la indemnizație în cazul și în măsura în care:

– a adus comitentului noi clienți sau a contribuit substanțial la creșterea volumului de afaceri întreprinse cu clienții existenți, iar comitentul continuă să obțină beneficii substanțiale din afacerile cu acești clienți

și

– plata acestei indemnizații este echitabilă având în vedere toate împrejurările și, în special, comisionul pierdut de agentul comercial în afacerea cu clienții. […]

(b) volumul compensației nu poate depăși echivalentul unei indemnizații pe un an de zile calculată din remunerația anuală medie a agentului comercial în ultimii cinci ani și, în cazul în care respectivul contract datează de mai puțin de cinci ani, indemnizația se calculează cu ajutorul mediei din perioada respectivă;

(c) acordarea acestei indemnizații nu îl poate împiedica pe agentul comercial să obțină daune interese.

(3) Agentul comercial are dreptul la repararea prejudiciului datorat încetării relațiilor sale cu comitentul.

Acest prejudiciu decurge, în special, în cazul în care încetarea relațiilor intervine în condițiile în care:

– agentului comercial nu i s-au plătit comisioanele de care ar fi beneficiat din buna executare a contractului de agenție, în timp ce comitentul obține beneficii substanțiale legate de activitatea agentului comercial;

– în condiții care nu au permis agentului comercial să amortizeze costurile și cheltuielile pe care le-a suportat pentru îndeplinirea contractului de agenție la sugestia comitentului.”

9. Articolul 18 din aceeași directivă este formulat după cum urmează:

„Indemnizația sau reparația menționate la articolul 17 nu sunt datorate:

(a) în cazul în care comitentul a reziliat contractul datorită neîndeplinirii obligațiilor contractuale de către agentul comercial, fapt care ar justifica rezilierea imediată a contractului de agenție în conformitate cu legislația internă;

(b) în cazul în care agentul comercial a reziliat contractul de agenție și această reziliere nu este justificată de împrejurări care pot fi atribuite comitentului sau din motive de vârstă, infirmitate sau boală a agentului comercial și pentru care acestuia nu i se poate cere în mod obiectiv să își continue activitățile;

(c) în cazul în care, cu acceptul comitentului, agentul comercial cedează unui terț drepturile și obligațiile pe care le deține în temeiul unui contract de agenție.”

10. În sfârșit, articolul 19 din această directivă prevede că „[p]ărțile nu pot deroga de la articolele 17 și 18 în detrimentul agentului comercial înainte de expirarea contractului.”

Dreptul francez

11. Republica Franceză a transpus articolul 17 din Directiva 86/653 în dreptul național, optând pentru regimul prevăzut la alineatul (3) din dispoziția menționată.

12. În această privință, articolul L134-12 din Codul comercial prevede:

„În cazul în care raporturile dintre mandant și agentul comercial încetează, acesta din urmă are dreptul la o indemnizație compensatorie pentru repararea prejudiciului suferit.

Agentul comercial își pierde dreptul la repararea prejudiciului în cazul în care în decurs de un an de la încetarea contractului nu l-a notificat pe mandant că intenționează să își valorifice drepturile.

Avânzii-cauză ai agentului comercial beneficiază de asemenea de dreptul la repararea prejudiciului atunci când contractul încetează ca urmare a decesului agentului."

Situația de fapt, procedura și întrebarea preliminară

13. La 2 decembrie 2011, DTT, în calitate de comitent, a încheiat cu CMR un contract de agenție comercială privind vânzarea de case individuale. Acest contract prevedea o perioadă de probă de 12 luni, la finalul căreia ar fi fost considerat ca fiind încheiat pe perioadă nedeterminată, cu posibilitatea pentru fiecare parte de a-l rezilia în această perioadă de probă, prin intermediul unui preaviz de 15 zile în prima lună, apoi de o lună. Contractul de agenție comercială stabilea drept obiectiv efectuarea a 25 de vânzări pe an.

14. Prin scrisoarea din 12 iunie 2012, DTT a notificat CMR decizia sa de a pune capăt contractului în cauză după expirarea perioadei contractuale de preaviz de o lună. Această decizie era motivată de nerespectarea obiectivului stabilit în contractul menționat, întrucât CMR nu efectuase decât o vânzare în cinci luni.

15. Prin cererea din 20 martie 2013, CMR a chemat în judecată DTT în fața tribunal de commerce d'Orléans (Tribunalul Comercial din Orléans, Franța) pentru plata unei indemnizații compensatorii pentru repararea prejudiciului rezultat din încetarea contractului de agenție comercială. Prin hotărârea din 30 ianuarie 2014, această instanță a admis în parte pretențiile CMR.

16. La 14 februarie 2014, DTT a declarat apel împotriva acestei hotărâri. Prin hotărârea din 18 decembrie 2014, cour d'appel d'Orléans (Curtea de Apel din Orléans, Franța) a infirmat, parțial, hotărârea tribunal de commerce d'Orléans (Tribunalul Comercial din Orléans). În special, această instanță a considerat că indemnizația compensatorie prevăzută la articolul L134-12 din code du commerce (Codul comercial) nu era datorată în cazul încetării contractului de agenție comercială în perioada de probă.

17. CMR a formulat recurs împotriva acestei hotărâri în fața Cour de cassation (Curtea de Casație). Astfel cum a indicat Cour de cassation (Curtea de Casație) în trimiterea preliminară, în primul rând, hotărârea pronunțată de cour d'appel d'Orléans (Curtea de Apel din Orléans) a pus în aplicare o jurisprudență constantă a chambre commerciale, financière et économique de la Cour de cassation (Camera comercială, financiară și economică din cadrul Curții de Casație), potrivit căreia dreptul la despăgubire prezintă o excepție atunci când contractul de agenție comercială este reziliat în perioada de probă. În al doilea rând, Cour de cassation (Curtea de Casație) a arătat că Directiva 86/653 nu face trimitere la o eventuală perioadă de probă, astfel încât o atare perioadă ar putea fi prevăzută de părți într-un contract de agenție comercială, fără ca aceasta să constituie o încălcare a dreptului Uniunii. În sfârșit, în al treilea rând, instanța a amintit, făcând trimitere la jurisprudența Curții, că Directiva 86/653 are drept scop să protejeze agentul comercial în relația sa cu comitentul și că articolul 17 alineatele (2) și (3) trebuie interpretat într-un sens care să susțină această protecție.

18. În aceste condiții, Cour de cassation (Curtea de Casație) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Articolul 17 din Directiva 86/653 […] se aplică atunci când încetarea contractului de agenție comercială intervine în perioada de probă prevăzută în contractul respectiv?”

19. DTT, guvernele francez și german, precum și Comisia Europeană au prezentat observații scrise.

Analiză

20. Prin intermediul întrebării preliminare, instanța de trimitere ridică problema aplicabilității articolului 17 alineatele (2) și (3) din Directiva 86/653. Într-un mod mai general, întrebarea instanței de trimitere urmărește să verifice compatibilitatea cu Directiva 86/653 a jurisprudenței sale în materia contractelor de agenție comercială, potrivit căreia statutul de agent comercial, astfel cum este prevăzut în Directiva 86/653, nu produce efecte decât la sfârșitul perioadei de probă.

Observații introductive

21. Trebuie amintit mai întâi că Directiva 86/653 este aplicabilă în cadrul unui litigiu care se poartă între două părți la un contract de agenție comercială cu reședința în Franța și care nu prezintă niciun alt element de extraneitate [3].

22. În această privință, trebuie menționat în special faptul că este cert că Directiva 86/653 are drept obiectiv armonizarea dreptului statelor membre în ceea ce privește raporturile juridice dintre părțile la un contract de agenție comercială [4], astfel cum reiese din articolul 1 alineatul (1) din aceasta. Într-adevăr, logica inițială a Directivei 86/653 era să pună pe picior de egalitate comitenții care își desfășoară activitatea în cadrul pieței interne prin recurgerea la agenți comerciali. Astfel, pentru a investi și a-și desfășura activitățile comerciale, comitenții trebuie să știe căror norme vor fi supuși în ceea ce privește indemnizațiile compensatorii și remunerarea agenților comerciali la care recurg [5].

23. În această ordine de idei, Curtea a considerat, pe de o parte, că articolele 17 și 18 din Directiva 86/653 au o importanță determinantă, întrucât definesc nivelul de protecție pe care legiuitorul Uniunii a considerat rezonabil să îl acorde agenților comerciali în cadrul creării pieței unice, și, pe de altă parte, că regimul instaurat în acest scop de această directivă are caracter imperativ [6].

3 A se vedea în această privință Hotărârea din 13 iulie 2000, Centrosteel (C-456/98, EU:C:2000:402, punctul 13), în care Curtea a statuat că Directiva 86/653 „vizează să armonizeze dreptul statelor membre în ceea ce privește raporturile juridice dintre părțile la un contract de agenție comercială, indiferent de orice element transfrontalier. Domeniul ei de aplicare se întinde, prin urmare, dincolo de cel al libertăților fundamentale consacrate de tratat”.

4 A se vedea în special Hotărârea din 23 martie 2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punctul 18 și jurisprudența citată).

5 A se vedea de asemenea Concluziile noastre prezentate în cauza Agro Foreign Trade & Agency (C-507/15, EU:C:2016:809, punctul 56).

6 Hotărârea din 17 octombrie 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punctele 39 și 40).

Cu privire la funcția regimului de indemnizare prevăzut la articolul 17 din Directiva 86/653

24. Cu titlu introductiv, trebuie ridicată, într-o primă etapă, problema funcției regimului de indemnizare prevăzut la articolul 17 din Directiva 86/653. Curtea a avut deja ocazia, în special în Hotărârile Honyvem Informazioni Commerciali [7] și Marchon Germany [8], să facă câteva precizări în acest sens [9].

25. Mai întâi, trebuie avute în vedere anumite caracteristici ale derulării contractului de agenție comercială. Deși activitatea agentului comercial constă în esență în negocierea încheierii de tranzacții comerciale și în stabilirea de noi relații comerciale pentru comitent, agentul comercial nu are, în principiu, dreptul la comision decât atunci când o tranzacție concretă este încheiată ca rezultat al acțiunii sale, astfel cum reiese din articolul 7 alineatul (1) litera (a) din Directiva 86/653. În schimb, odată ce relația cu un client este stabilită, aceasta poate să conducă la o serie de tranzacții fără ca agentul să mai intervină. Astfel, activitatea desfășurată în prealabil este recompensată pe măsură ce astfel de tranzacții sunt încheiate. În acest context, se impune examinarea naturii regimului de indemnizare prevăzut la articolul 17 din Directiva 86/653.

26. Reiese din cele de mai sus că un prejudiciu economic în sensul articolului 17 alineatul (3) din Directiva 86/653 poate rezulta ca urmare a faptului că încetarea contractului a intervenit în momentul în care agentul comercial a obținut un client nou. Astfel, în această ipoteză, comisioanele plătite până la momentul încetării contractului nu ar reflecta cuantumul valorii adăugate generate pentru comitent [10]. Rezultă că mecanismul de despăgubire nu vizează să sancționeze încetarea contractului sau să acorde o pensie de întreținere agentului ca urmare a încetării contractului, ci să remunereze activitatea realizată în prealabil de agentul comercial. Dreptul agentului comercial la o indemnizație compensatorie pentru prejudiciul suferit prevăzut la articolul 17 alineatul (3) din Directiva 86/653 depinde, astfel, de performanța agentului respectiv pe durata contractului și de beneficiile pe care comitentul continuă să le obțină ca urmare a activității desfășurate de agent [11]. Prin urmare, despăgubirea agentului comercial după încetarea contractului face parte tot din obligația de contraprestație a comitentului. În schimb, este de la sine înțeles că nu se acordă nicio compensație agentului în cazul în care acesta nu a prestat servicii de natură să creeze un beneficiu economic pentru comitent.

Cu privire la natura și la efectele juridice ale stipulării unei perioade de probă

27. În-o a doua etapă, trebuie ridicată problema naturii și a efectelor juridice ale stipulării unei perioade de probă în general.

7 Hotărârea din 23 martie 2006 (C-465/04, EU:C:2006:199).

8 Hotărârea din 7 aprilie 2016 (C-315/14, EU:C:2016:211).

9 Pe lângă funcția prevăzută la articolul 17 din Directiva 86/653, Curtea a fost deja sesizată cu mai multe alte întrebări privind interpretarea acestui articol, și anume, în ceea ce privește aplicabilitatea acestei directive într-o situație în care una dintre părți este stabilită într-o țară terță, a se vedea Hotărârea din 9 noiembrie 2000, Ingmar, C-381/98, EU:C:2000:605, și Hotărârea din 16 februarie 2017, Agro Foreign Trade & Agency, C-507/15, EU:C:2017:129; în ceea ce privește modalitățile de calcul al indemnizației și admisibilitatea acordării de daune interese suplimentare, a se vedea Hotărârea din 26 martie 2009, Semen (C-348/07, EU:C:2009:195), și Hotărârea din 3 decembrie 2015, Quenon K. (C-338/14, EU:C:2015:795) sau în ceea ce privește stingerea dreptului agentului comercial în situații de neîndeplinire a obligațiilor imputabilă acestuia sau de neexecutare a contractului încheiat cu un client terț, a se vedea Hotărârea din 28 octombrie 2010, Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647), și Hotărârea din 17 mai 2017, ERGO Poisťovňa (C-48/16, EU:C:2017:377).

10 A se vedea Concluziile noastre prezentate în cauza Marchon Germany (C-315/14, EU:C:2015:585, punctul 27) și Raportul – evident neobligatoriu, dar totuși instructiv – al Comisiei Europene din 23 iulie 1996 referitor la aplicarea articolului 17 din Directiva Consiliului privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali independenți (86/653/CEE) [COM(96) 364 final].

11 A se vedea în acest sens Hotărârea din 7 aprilie 2016, Marchon Germany (C-315/14, EU:C:2016:211, punctul 33), și Concluziile avocatului general Poiares Maduro prezentate în cauza Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2005:641, punctul 26).

28. Deși Curtea nu a avut încă ocazia să se pronunțe asupra naturii unei perioade de probă în cadrul contractelor de agenție comercială, reiese totuși din jurisprudența sa în materia dreptului muncii, în special din Hotărârea Nisttahuz Poclava [12], că o perioadă de probă are ca obiect să permită angajatorului să verifice aptitudinile și capacitățile lucrătorului în exercitarea funcțiilor care îi sunt atribuite. Spre deosebire de contractul de agenție comercială, contractul de muncă este caracterizat prin obligația lucrătorului de a furniza nu un rezultat, ci un serviciu. Agentul comercial își exercită profesia în mod autonom, în timp ce contractul de muncă implică o legătură de subordonare între angajator și lucrător. Acesta este motivul pentru care, în cadrul unui contract de muncă, perioada de probă permite, pe de altă parte, formarea și orientarea noului lucrător. Această nevoie nu există în relația dintre comitent și agentul comercial.

29. Aceste două tipuri de contracte sunt totuși comparabile în ceea ce privește caracterul lor *intuitu personae*. Contractul de agenție comercială instituie de asemenea un raport contractual permanent [13], caracterizat printr-o relație de încredere între cocontractanți. Reiese din cele menționate mai sus că, în cadrul unui contract de agenție comercială, faptul de a facilita rezilierea contractului, dacă este cazul, pentru ca o parte să nu mai fie legată de un cocontractant care nu a răspuns așteptărilor sale, se prezintă chiar ca singurul obiectiv al stipulării unei perioade de probă. În sfârșit, ni se pare important să subliniem că angajamentul contractual însuși, adică obligația de a furniza serviciul și contraprestația, nu este afectat de această prevedere. Cu alte cuvinte, nu se poate considera că un contract de agenție comercială „nu este încheiat definitiv” atât timp cât perioada de probă nu a expirat. Contractul este încheiat definitiv de la data la care a fost semnat.

Cu privire la legalitatea stipulării unei perioade de probă în contractele de agenție comercială

30. Mai întâi, trebuie să analizăm succint aspectul dacă o perioadă de probă poate fi stipulată, de manieră generală, de către părțile la un contract de agenție comercială reglementat de Directiva 86/653. Deși instanța de trimitere nu a formulat întrebarea sa preliminară în acest sens, motivele deciziei sale de trimitere, precum și observațiile scrise ale DTT se concentrează, în principal, asupra acestui aspect.

31. Se pare că instanța de trimitere și DTT presupun că regimul de despăgubire prevăzut la articolul 17 alineatele (2) și (3) din Directiva 86/653 nu este aplicabil în cazul încetării contractului în perioada de probă. Mai precis, acestea consideră că un contract care prevede o perioadă de probă nu este încheiat definitiv, motiv pentru care statutul de agent comercial nu ar fi încă aplicabil. Potrivit unei jurisprudențe constante a instanței de trimitere, un agent comercial nu poate, pe toată durata unei eventuale perioade de probă, să se prevaleze de drepturile care îi sunt conferite de Directiva 86/653.

32. DTT afirmă astfel că, în condițiile în care Directiva 86/653 nu interzice stipularea unei perioade de probă, statutul de agent comercial nu este aplicabil din cauza efectelor juridice atribuite acestei perioade de probă în dreptul național. În acest context, DTT arată că nici Directiva 86/653, nici jurisprudența Curții referitoare la aceasta nu fac referire la o eventuală perioadă de probă și că aceasta ar putea fi, prin urmare, stipulată de către părțile la un contract de agenție comercială în mod conform cu dreptul Uniunii.

33. Or, trebuie amintit că, în ceea ce privește dreptul Uniunii, în temeiul articolului 288 alineatul (3) TFUE, Directiva 86/653 nu prevede decât rezultatul care trebuie obținut și lasă autorităților naționale posibilitatea de a alege forma și mijloacele. Astfel cum reiese din al doilea și din al treilea considerent ale acesteia, precum și din jurisprudența Curții, această directivă vizează în special să protejeze agenții

12 Hotărârea din 5 februarie 2015 (C-117/14, EU:C:2015:60, punctul 36).

13 A se vedea de asemenea articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653.

comerciali în relațiile lor cu comitenții [14]. În această privință, trebuie arătat că Curtea a subliniat în mai multe rânduri caracterul imperativ al regimului de indemnizare prevăzut la articolele 17-19 din Directiva 86/653 [15], care are drept obiectiv, în coroborare cu normele prevăzute la articolele 14 și 15 din această directivă [16], să completeze sistemul de protecție a agenților comerciali instituit prin directiva menționată [17]. În plus, Curtea a precizat că normele de indemnizare prevăzute la articolele 17 și 18 din directiva menționată au o importanță determinantă, întrucât definesc nivelul de protecție pe care legiuitorul Uniunii a considerat rezonabil să îl acorde agenților comerciali în cadrul creării pieței unice [18]. Rezultă că dispozițiile dreptului național trebuie să contribuie la atingerea obiectivului imperativ al Directivei 86/653, care constă în a garanta agentului comercial un nivel ridicat de protecție.

34. Cu toate acestea, Directiva 86/653 nu conține nicio mențiune privind o eventuală perioadă de probă. Atât timp cât dreptul Uniunii nu se pronunță asupra admisibilității perioadei de probă, tindem să considerăm și noi, la fel ca DTT, guvernele francez și german și Comisia, că stipularea acesteia ține, în principiu, de libertatea contractuală a părților. Având în vedere însă obiectivul de armonizare urmărit de Directiva 86/653, aplicarea acesteia din urmă și efectul util al drepturilor pe care le consacră nu trebuie să poată fi eliminate de efectele juridice care sunt atribuite unei perioade de probă în dreptul intern. În caz contrar, aplicabilitatea normelor imperative prevăzute în Directiva 86/653 ar depinde de dreptul național [19].

Efectele unei perioade de probă asupra articolului 17 din Directiva 86/653

35. Prin urmare, trebuie analizate posibilele efecte ale unei perioade de probă asupra dreptului agentului comercial la despăgubiri în conformitate cu articolul 17 din Directiva 86/653 și trebuie stabilite limitele care le-ar fi eventual aplicabile din perspectiva normelor imperative ale acestei directive.

36. Domeniul de aplicare și întinderea articolului 17 din Directiva 86/653 trebuie să fie stabilite ținând cont de termenii, de contextul și de scopurile acestuia [20]. În această privință, trebuie subliniat că, potrivit jurisprudenței Curții, interpretarea articolului 17 din Directiva 86/653 trebuie realizată în raport cu obiectivul urmărit de directiva menționată și cu sistemul pe care aceasta îl instituie [21].

Modul de formulare a Directivei 86/653

37. Pentru a interpreta această dispoziție, trebuie să analizăm, mai întâi, modul său de formulare. Conform articolului 17 alineatul (1) din Directiva 86/653, statele membre adoptă măsurile necesare pentru a asigura agentului comercial, „după expirarea contractului de agenție”, o indemnizație sau repararea prejudiciului suferit. Încetarea contractului este, prin urmare, condiția în temeiul căreia acest drept devine accesibil agentului comercial. Încetarea contractului intervine atunci când părțile pun capăt executării contractului, mai precis obligațiilor lor sinalagmatice.

14 Hotărârea din 23 martie 2006, Honyvem Informazioni Commerciali (C-465/04, EU:C:2006:199, punctul 19).

15 Hotărârea din 9 noiembrie 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punctul 21).

16 Astfel, toate dispozițiile citate anterior figurează în capitolul IV din Directiva 86/653, intitulat „Încheierea și rezilierea contractului de agenție”.

17 A se vedea Concluziile noastre prezentate în cauza Marchon Germany (C-315/14, EU:C:2015:585, punctul 24).

18 Hotărârea din 17 octombrie 2013, Unamar (C-184/12, EU:C:2013:663, punctul 39).

19 Pe de altă parte, se poate ridica problema necesității de a stipula o perioadă de probă în ipoteza în care aceasta nu relaxează condițiile de reziliere a contractului, prin reducerea perioadei de preaviz, știind că rezilierea nu trebuie motivată în toate cazurile.

20 Hotărârea din 16 aprilie 2015, Angerer (C-477/13, EU:C:2015:239, punctul 26 și jurisprudența citată).

21 A se vedea în special Hotărârea din 3 decembrie 2015, Quenon K. (C-338/14, EU:C:2015:795, punctul 21 și jurisprudența citată).

38. Un astfel de efect se produce atunci când o parte decide să rezilieze, în condiții simplificate, dacă este cazul [22], un contract de agenție comercială în perioada de probă. După cum am subliniat deja, stipularea unei perioade de probă are ca scop facilitarea rezilierii contractului pentru ca o parte la contract să nu mai fie legată de un cocontractant care nu răspunde așteptărilor sale. De asemenea, nu trebuie să se considere că executarea contractului de agenție comercială nu începe decât la încheierea perioadei de probă.

39. În această privință, modul de formulare a mai multe dispoziții ale Directivei 86/653, inclusiv a articolului 17 din aceasta, se opune ca perioada de probă să fie interpretată în dreptul național ca fiind o perioadă pe parcursul căreia executarea contractului nu a început încă și statutul de agent comercial nu este deci aplicabil. Potrivit articolului 1 alineatul (1) din Directiva 86/653, aceasta se aplică dispozițiilor legislative care reglementează relațiile dintre agenții comerciali și comitenții lor, agentul comercial fiind cel care, în calitate de intermediar, este în permanență autorizat printre altele să negocieze vânzarea sau cumpărarea de produse în numele altei persoane. Relația dintre un agent comercial și un comitent, în sensul Directivei 86/653, există, prin urmare, din momentul în care a fost încheiat un contract având ca obiect vânzarea sau cumpărarea de produse de către o parte la contract în numele celeilalte părți, indiferent dacă această activitate este sau nu este realizată într-o perioadă de probă.

40. În temeiul articolului 1 din Directiva 86/653, protecția conferită de aceasta este imperativă începând cu încheierea contractului și nu poate fi înlăturată prin niciun angajament contractual al părților, astfel cum prevede articolul 19 din această directivă, care stipulează că părțile la un contract de agenție comercială nu pot deroga de la articolele 17 și 18 din directiva menționată în detrimentul agentului comercial. Dreptul național nu poate, prin urmare, să califice acest contract drept altceva decât un contract de agenție comercială. O excludere din domeniul de aplicare al dreptului Uniunii nu poate avea loc.

41. În plus, trebuie arătat că natura „permanentă” a obligației agentului comercial prevăzută la articolul 1 alineatul (2) din Directiva 86/653 nu este afectată prin stipularea unei perioade de probă. Această condiție are ca obiect excluderea din domeniul de aplicare al Directivei 86/653 a unei comenzi unice care nu vizează nicio altă tranzacție în viitor [23]. În plus, posibilitatea de a pune capăt contractului nu pune în discuție caracterul permanent al obligației, întrucât este suficient ca agentul comercial să aibă *vocație* de a exercita o misiune permanentă, chiar și într-o situație în care această vocație nu este realizată din cauza rezilierii contractului de către comitent. Rezultă că perioada de probă nu vizează să dea naștere, în circumstanțe normale, doar unei situații temporare. Prin urmare, nu trebuie să se considere că o perioadă scurtă de probă iese de sub incidența aplicării mecanismului de despăgubire prevăzut la articolul 17 din Directiva 86/653 pentru motivul că relația nu ar fi „permanentă”. În temeiul funcției mecanismului menționat și al obiectivului Directivei 86/653, regimul este aplicabil dacă încetarea contractului este susceptibilă să cauzeze agentului comercial un prejudiciu economic.

42. Prin urmare, trebuie să se considere că rezilierea contractului în perioada de probă dă naștere, la fel ca în cazul unui contract pe durată nedeterminată, la o „expirare” în sensul articolului 17 din Directiva 86/653, caracterizată prin expirarea obligațiilor contractuale principale.

22 Care nu sunt însă simplificate prin raportare la dispozițiile imperative ale Directivei 86/653.

23 A se vedea în acest sens Hotărârea din 16 martie 2006, Poseidon Chartering (C-3/04, EU:C:2006:176, punctele 25 și 26), în care Curtea a considerat, înainte de toate, numărul de tranzacții încheiate de agent drept criteriu pertinent pentru a determina caracterul permanent al mandatului. În aceeași ordine de idei, a se vedea Rott-Pietrzyk E., „Komentarz do Dyrektywy Rady nr. 86/653 z 18 grudnia 1986 roku w sprawie harmonizacji praw państw członkowskich dotyczących niezależnych agentów handlowych”, *Problemy Prawne Handlu Zagranicznego*, Uniwersytet Śląski, t. 19/20, 2000, p. 245.

Economia generală a Directivei 86/653

43. Această concluzie este susținută de interpretarea sistematică a articolului 17 din Directiva 86/653. Perioada de probă nu privește obligațiile care decurg din contract, ci modalitățile de încetare a acestuia. Prin urmare, ea se încadrează în aceeași categorie de norme ca cele prevăzute la articolele 14 și 15 din Directiva 86/653, care reglementează încheierea și încetarea contractului de agenție comercială. În timp ce un contract pe durată determinată încetează la expirarea termenului său, un contract pe durată nedeterminată poate fi reziliat prin intermediul unui preaviz. Același lucru este valabil pentru un contract încheiat cu o perioadă de probă, cu singura diferență că, dacă este cazul[24], condițiile de reziliere pot fi simplificate. Cu toate acestea, mecanismul și efectele încetării rămân aceleași.

44. Pentru toate cazurile de încetare a contractului prevăzute la articolele 14 și 15 din Directiva 86/653, aceasta stabilește la articolul 17, fără distincție, un mecanism unic de indemnizare după încetarea contractului. Astfel, rezultă din economia generală a Directivei 86/653 că acest regim se aplică oricare ar fi procedura care a condus la încetarea contractului.

45. Pe de altă parte, perioada de probă nu figurează printre excepțiile de la aplicarea mecanismului de despăgubire enumerate limitativ la articolul 18 din Directiva 86/653. Potrivit acestei dispoziții, despăgubirea prevăzută la articolul 17 din această directivă nu este datorată în trei situații, și anume, în primul rând, în cazul în care a existat o neîndeplinire a obligațiilor contractuale de către agentul comercial, fapt care ar justifica rezilierea imediată a contractului de agenție în conformitate cu legislația internă, în al doilea rând, în cazul în care agentul comercial a reziliat contractul de agenție și, în al treilea rând, în cazul în care, cu acceptul comitentului, agentul comercial cedează unui terț drepturile și obligațiile pe care le deține în temeiul unui contract de agenție. Încetarea contractului în perioada de probă nu se încadrează în niciuna dintre aceste categorii. În plus, Curtea a avut deja ocazia să amintească faptul că excepțiile de la regula prevăzută la articolul 17 din Directiva 86/653, enumerate la articolul 18 din directiva menționată, trebuie interpretate în mod strict[25] și, prin urmare, nu pot fi extinse la o nouă categorie, cum ar fi rezilierea contractului în perioada de probă.

Obiectivul Directivei 86/653

46. Având în vedere finalitatea Directivei 86/653, astfel cum a fost amintită la punctul 33 din prezentele concluzii, reiese din sistemul de despăgubire în cauză că acesta exclude orice interpretare a articolului 17 din directiva menționată care ar putea fi în detrimentul agentului comercial[26]. În ceea ce privește aplicarea de către instanța de trimitere a articolului 17 din Directiva 86/653 în caz de încetare a contractului de agenție comercială în perioada de probă convenită, admiterea stipulării unei astfel de perioade nu poate conduce la privarea agentului comercial de drepturile de care beneficiază în temeiul articolului 17 din Directiva 86/653. Rezultă că nu trebuie exclus, din principiu, dreptul agentului comercial la o indemnizație în temeiul regimului instituit prin articolul 17 din Directiva 86/653 în cazul în care încetarea contractului de agenție comercială intervine în perioada de probă prevăzută în contractul respectiv.

47. Caracterul imperativ al mecanismului care protejează drepturile agentului comercial este confirmat de articolul 19 din Directiva 86/653, care interzice părților să deroge de la articolele 17 și 18 din această directivă, în detrimentul agentului comercial[27]. Or, faptul de a întocmi contractul incluzând o perioadă de probă în care regimul instituit prin articolele 17 și 18 din Directiva 86/653 nu este aplicabil echivalează în mod clar cu o asemenea derogare.

24 Care nu sunt însă simplificate prin raportare la dispozițiile imperative ale Directivei 86/653.

25 Hotărârea din 28 octombrie 2010, Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647, punctul 42).

26 Hotărârea din 26 martie 2009, Semen (C-348/07, EU:C:2009:195, punctul 21).

27 A se vedea de asemenea Hotărârea din 9 noiembrie 2000, Ingmar (C-381/98, EU:C:2000:605, punctul 22).

48. Pe de altă parte și după cum au arătat pe bună dreptate guvernul german și Comisia, faptul de a înlătura aplicarea mecanismului de indemnizare prevăzut la articolele 17 și 18 din Directiva 86/653 prin simpla stipulare a unei perioade de probă ar lăsa cale liberă abuzurilor. Acest lucru ar risca să încurajeze eludarea de către comitenți a normelor referitoare la protecția agentului comercial, prin prevederea unor perioade lungi de probă, la sfârșitul cărora nu ar fi datorată nicio despăgubire pentru serviciile aduse de agentul comercial comitentului său.

49. Acest rezultat ar fi contrar dispozițiilor imperative ale Directivei 86/653 din două perspective, și anume, refuzul oricărei indemnizații în caz de încetare a contractului de agenție comercială în perioada de probă ar conduce la extinderea excepțiilor de la beneficiul drepturilor conferite – enumerate limitativ la articolul 18 din Directiva 86/653 –, reducându-se în același timp nivelul de protecție urmărit de această directivă.

50. În sfârșit, aplicabilitatea mecanismului de despăgubire prevăzut la articolul 17 din Directiva 86/653 de la începutul perioadei de probă nu conduce la situația în care raportul de agenție comercială nu va putea înceta niciodată fără plata unei indemnizații și, prin urmare, nici la situația în care interesele comitentului nu ar fi luate suficient în considerare. Astfel, articolul 17 alineatul (2) litera (a) din Directiva 86/653 prevede, în mod imperativ și fără nicio excepție prealabilă, o compensație financiară, dar numai „în cazul și în măsura în care” activitatea agentului comercial conduce la o dezvoltare substanțială a relațiilor comerciale ale comitentului, producând efecte și după expirarea contractului de agenție. Printre altele, plata acestei indemnizații trebuie să fie echitabilă, ținând seama de toate împrejurările [28]. În această privință, trebuie amintit că, astfel cum am constatat la punctul 26 din prezentele concluzii, regimul de indemnizare prezintă un caracter remunerator, bazat pe performanța agentului comercial. Prin urmare, dacă, potrivit acestor criterii, trebuie acordată o indemnizație, faptul că contractul a încetat în perioada de probă nu este suficient pentru a înlătura plata unei compensații. În sfârșit, încetarea contractului în perioada de probă este susceptibilă de a avea același efect ca o încetare a unui contract pe durată nedeterminată, și anume existența unui prejudiciu economic. În schimb, dacă condițiile enunțate la articolul 17 alineatele (2) și (3) din Directiva 86/653 nu sunt îndeplinite, nu se acordă nicio indemnizație agentului comercial, indiferent dacă rezilierea contractului a intervenit sau nu a intervenit în perioada de probă. Acest lucru reiese de asemenea din faptul că regimul de indemnizare nu vizează să sancționeze rezilierea contractului, ci să despăgubească agentul pentru prestațiile trecute care vor avea încă efect asupra viitoarelor tranzacții ale comitentului.

Concluzie

51. Având în vedere ansamblul considerațiilor de mai sus, propunem Curții să răspundă după cum urmează la întrebarea preliminară adresată de Cour de cassation (Curtea de Casație, Franța):

„Directiva 86/653/CEE a Consiliului din 18 decembrie 1986 privind coordonarea legislației statelor membre referitoare la agenții comerciali independenți trebuie interpretată în sensul că articolul 17 din aceasta se aplică atunci când încetarea contractului de agenție comercială intervine în perioada de probă prevăzută în contractul respectiv.”

28 Hotărârea din 28 octombrie 2010, Volvo Car Germany (C-203/09, EU:C:2010:647, punctul 44).